

XX ƏSRİN SONLARINDA CƏNUBİ OSETİYA – GÜRCÜSTAN MÜNAQİŞƏSİ VƏ ONUN TƏNZİMLƏNMƏSİ

Türkan Qasımova
Bakı Dövlət Universiteti
turkan.ilqar1990@mail.ru

Açar sözlər: Qafqaz, Gürcüstan, Rusiya, münaqişə, Osetiya, «Ademon Nıxas».

Xülasə

Gürcü-osestin münasibətləri qədim tarixə malikdir. Bu iki xalq arasında münasibətlər IX-XII əsrlərdə siyasi və hərbi səbəblərlə əlaqədar intensivləşmişdir. Əvvəlcə Çar Rusiyası, daha sonra isə Sovet Rusiyası gürcülərin sayının azaldılması siyasətini yürüdü. Bu isə gürcü əhalisinin narazılıqlarına səbəb olurdu. Gürcülərin iqtisadi-siyasi maraqlarının təminatında çətinliklər yaranırdı. Lakin mərkəzi hakimiyyət köçkünlərə hər cür güzəştlər edirdi. Rus hakimiyyətinin bu cür yanaşması gürcülərlə osetinlər arasında toqquşmalara gətirib çıxarırdı. Gürcülər özləri ilə müqayisədə osetinlərə fərqli münasibətin göstərilməsinə qısqançlıqla yanaşırdılar. Rusiyanın bu siyasətində məqsəd Cənubi Qafqazda xalqların mərkəzə qarşı birləşməsinin qarşısını almaq idi. Gürcüstan-Cənubi Osetiya münaqişəsinin müasir tarixi 1980-ci illərin sonlarını, Sovet İttifaqının dağılma dövrünü əhatə edir. 1992-ci il müqaviləsindən sonra tərəflərin münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi istiqamətində səylərinə baxmayaraq, əslində münaqişə «dondurulmuş» vəziyyətdə olaraq qalırdı. 2008-ci ilin avqustuna qədər münaqişə “dondurulmuş” hesab edilirdi. 2008-ci ilin avqustunda Cənubi Osetiya ətrafında baş verən 5 günlük müharibədən sonra Rusiya Cənubi Osetiyanı müstəqil ölkə kimi tanıyıb.

ЮЖНО ОСЕТИНСКО – ГРУЗИНСКИЙ КОНФЛИКТ В КОНЦЕ XX ВЕКА И ЕГО УРЕГУЛИРОВАНИЕ

Тюркан Гасымова

Ключевые слова: Кавказ, Грузия, Россия, конфликт, Осетия, «Адемон Нихас».

Резюме

Грузино-осетинские отношения имеют древнюю историю. Отношения между этими двумя народами обострились в IX-XII веках по политическим и военным причинам. Сначала царская Россия, а затем и Советская Россия проводили политику сокращения численности грузин.

Это вызывало недовольство грузинского населения. Возникли трудности в обеспечении экономических и политических интересов грузин. Однако центральная власть делала переселенцам всевозможные уступки. Такой подход российских властей привел к столкновениям между грузинами и осетинами. Грузины завидовали тому, что к осетинам относились иначе, чем к самим себе. Целью этой политики России было предотвращение объединения народов Южного Кавказа против центра. Современная история грузино-южноосетинского конфликта охватывает конец 1980-х годов, период распада Советского Союза. Несмотря на усилия сторон по мирному разрешению конфликта после договора 1992 года, фактически конфликт оставался в «замороженном» состоянии. До августа 2008 года конфликт считался “замороженным”. После 5-дневной войны вокруг Южной Осетии в августе 2008 года Россия признала Южную Осетию независимой страной.

THE SOUTH OSSETIAN – GEORGIAN CONFLICT AT THE END XX CENTURY AND ITS SETTLEMENT

Turkan Gasımova

Keywords: Caucasus, Georgia, Russia, conflict, Ossetia, "Ademon Nihaz".

Summary

Georgian-Ossetian relations have an ancient history. Relations between these two peoples worsened in the IX-XII centuries for political and military reasons. First Tsarist Russia and then Soviet Russia pursued a policy of reducing the number of Georgians. This caused discontent among the Georgian population. Difficulties have arisen in ensuring the economic and political interests of Georgians. However, the central government made all sorts of concessions to the settlers. This approach of the Russian authorities has led to clashes between Georgians and Ossetians. Georgians were envious of the fact that Ossetians were treated differently from themselves. The purpose of this policy of Russia was to prevent the unification of the peoples of the South Caucasus against the center. The modern history of the Georgian-South Ossetian conflict covers the late 1980s, the period of the collapse of the Soviet Union. Despite the efforts of the parties to resolve the conflict peacefully after the 1992 treaty, in fact, the conflict remained in a "frozen" state. Until August 2008, the conflict was considered “frozen”. After the 5-day war around South Ossetia in August 2008, Russia recognized South Ossetia as an independent country.

SSRİ-nin dağılmasından sonra Cənubi Qafqazda üç yeni müstəqil dövlətin (Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan) yaranması və eyni zamanda bu dövlətlərin ərazisində münaqişələrin meydana gəlməsi ilə mürəkkəb siyasi vəziyyət bərqərar oldu. Vəziyyəti mürəkkəbləşdirən digər amil isə burada müxtəlif etnik qrupların təmsilçilərinin yaşaması idi.

Müasir dövrdə çoxlu sayda digər dövlətlər kimi Gürcüstan da çoxmillətli dövlətdir. Gürcüstanın identik etnoslu dövlətlərlə sərhəddə yerləşməsi, orada kompakt halda məskunlaşan bir neçə millətin olması ölkəni münaqişələr zonasına çevirmişdir. 1989-cu ilin məlumatına görə, Gürcüstan ərazisində onlarla millətin nümayəndələri yaşayır. 25 mart 1993-cü ildə ölkədə Gürcüstan vətəndaşlığı haqqında kifayət qədər liberal qanun qəbul edilmişdir. Bu qanunda Gürcüstan vətəndaşı olan hər kəsin – bütün millətlərin nümayəndələrinin hüquq bərabərliyi təsbit olunmuşdur.

Cənubi Osetiya-Gürcüstan münaqişəsi – öz müqəddaratını müəyyən etmək hüququnun bərpa etmək zəmnində yaranmış etnik münaqişədir.

Ərazinin, eləcə də osetinlər və gürcülər arasındakı əlaqələrin tarixi bu münaqişənin xarakterini və köklərini anlamağa aydınlıq gətirən məsələlərdəndir.

Gürcü mənbələri təsdiq edirlər ki, osetinlər alanların varisləridir, lakin hesab edirlər ki, onların tarixi əsasən Şimali Qafqazla bağlıdır. Gürcü mənbələrinə görə, osetinlər ilk dəfə XVII və XVIII əsrlərdə Qafqaz dağlarının cənub yamaclarında və gürcülər tərəfindən Şida Kartli adlandırılan ərazinin ovalıqlarında görünməyə başlamışlar[4].

1917-ci ildə Rusiya imperiyasının süqutundan sonra Cənubi Osetiya yeni yaranmış Gürcüstan Demokratik Respublikasının tərkibinə daxil edildi. Bu vaxt Şimali Osetiya Terek Sovet Respublikasının tərkibində idi [5].

Gürcüstanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Cənubi Osetiya yenə də Gürcüstanın tərkibində qaldı. Moskva osetinlərin ərazisinin bir hissəsini Gürcüstanın tərkibinə daxil etməkdən ikitərəfli faydalandı. Bir tərəfdən Gürcüstan ərazisində mərkəzi sovet hakimiyyətinə loyallıq bəsləyən və tamamilə ondan asılı olan əhali qrupu sakin olurdu. Digər tərəfdən isə Gürcüstan rəhbərliyinin bu əraziyə olan çoxdankı iddiaları təmin olunurdu[2, s.212].

1922-ci il aprelin 20-də ÜRMİK və Gürcüstan SSR Xalq Komissarları Sovetinin Zaqafqaziyanın milli-dövlət sərhədləri haqqında Dekreti ilə Gürcüstanın tərkibində Cənubi Osetiya Muxtar Vilayəti yaradıldı.

17 noyabr 1920-ci ildə Şimali Osetiya Dağlı MSSR-in tərkibində Osetin mahalı kimi təşkil olundu. 7 iyul 1924-cü ildə RSFSR tərkibində Şimali Osetiya Muxtar Vilayəti, 1936-cı il dekabrın 5-də isə RSFSR tərkibində Şimali Osetiya MSSR təşkil olundu.

Beləliklə, osetinlər SSRİ-nin milli-ərazi təşkili nəticəsində süni surətdə iki

hissəyə ayrıldı.

Osetin dili İran dilləri qrupunun şimal-şərq qoluna daxildir. Osetinlərin əksəriyyəti pravoslav xristian, az bir hissəsi isə sünni müsəlmanlardır.

Cənubi Osetiya ərazisinin sahəsi 3,9 min kv. km-dir. Gürcülər bu ərazini qədim adı ilə «Samaçablo» və ya paytaxt Sxinvalinin adı ilə Sxinvali rayonu adlandırırlar. İnzibati quruluş cəhətdən Cənubi Osetiya formal olaraq Gürcüstanın Şida Kartli vilayətinə daxildir[6].

Cənubi Osetiyadakı münaqişə vəziyyətinin fərqləndirici xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, münaqişənin başlanmasına qədər olan bir neçə onillik ərzində regionda daimi etnik strukturun saxlanması şəraitində osetin əhalisi sayca üstünlük təşkil edirdi. Beləliklə, bu münaqişədə əsil yerli əhalinin etnik azlığa çevrilməsi qorxusu amili yox idi. Məlumdur ki, bu amil Abxaziyada və həmçinin keçmiş SSRİ-nin Baltikyanı ərazisində milli hərəkətin inkişafında çox mühüm rol oynamışdır. Rusiyanın bu siyasətdə əsas məqsədi Cənubi Qafqazda xalqların mərkəzə qarşı birləşməsinin qarşısını almaq idi. 1989-cu ilin məlumatına görə, Cənubi Osetiyada 100 mindən artıq əhali yaşayırdı ki, bunun da 66,2 %-ini osetinlər, 29%-ini isə gürcülər təşkil edirdi. Cənubi Osetiya ailələrinin təqribən yarısı gürcü-osetin qarışıqlı idi. Lakin stabil etnik strukturun fonunda etnik qrupların statusunda və onların hökumət orqanlarına qədər gedib çıxmaq və əlverişli gəlir mənbələrinə nail olmaq istiqamətində dəyişiklik baş verirdi. Bu proseslər hökumət strukturlarında, ticarətdə və təhsil sahəsində gürcülərin üstünlüyü tendensiyasında öz ifadəsini tapırdı. Nəticədə osetin millətçiləri özlərinin diskriminasiyaya məruz qaldıqlarını hiss edərək, öz şimaldakı həmvətənlərinə birləşmək yolu ilə vəziyyətlərinin yaxşılaşdırılmasını tələb etdilər. Cənubdakı milli qarşıdurma nəticəsində Cənubi və Şimali Osetiyada yaranmış gərginlik artıq 1980-ci illərin sonlarından hiss olunurdu. Burada Cənubi Osetiya Muxtar Vilayətinin Gürcüstanın tərkibindən çıxıb Şimali Osetiya ilə birləşməsi tələbi ilə tez-tez əhalinin çıxışları, bəzən iğtişaşlar baş verirdi.

1980-ci illərin sonlarında Gürcüstanda qeyri-gürcü əhalinin diskriminasiya (ayrı-seçkiliyi) ilə müşayiət olunan millətçilik əhval-ruhiyyəsinin yüksəlişi və siyasi sabitsizlik vəziyyəti müşahidə olunurdu. Gürcüstan müstəqillik hərəkətinin liderləri «Gürcüstan gürcülər üçündür» şüarını irəli sürür və hətta bunu həyata keçirməyə cəhd edirdi. Kütləvi xarakter alan və Gürcüstan hakimiyyətinin müdafiəsindən yararlanan millətçilik hərəkəti Gürcüstanın tərkibindəki muxtar qurumların ləğvi uğrunda çıxış edirdi [7,s.32].

Belə bir şəraitdə Cənubi Osetiya siyasətçiləri özləri üçün təhlükə duyaraq təşkilatlanmağa başladılar. Abxaziyadakı vəziyyəti görərək, Cənubi Osetiya millətçiləri 1989-cu ilin yanvarında Xalq Cəbhəsi – «Ademon Nıxas» təsis etdilər və abxaziya millətçiləri ilə öz milli həmrəylik hissələrini ifadə etdilər.

Artıq 1988-ci ilin Cənubi Osetiyada xalq etirazları başlanmışdı, tezliklə

bu əhval-ruhiyyə Gürcüstan hakimiyyətinə qarşı yönəldi.

1989-cu ilin əvvəllərində gürcü dilinin dövlət dili elan olunmasına etiraz olaraq Cənubi Osetiya Muxtar Vilayətinin paytaxtı Sxinvali şəhərində nümayişlər dalğası baş qaldırdı.

Cənubi Osetiya millətçiləri özləri üçün təhlükəni dərk edərək, daha yüksək muxtariyyətə, son nəticədə isə Gürcüstandan ayrılmağa cəhd edirdilər. Artıq onlar belə bir qənaətə gəlmişdilər ki, Gürcüstan milli hərəkətinin dirçəlişi və onun real perspektivləri Cənubi Osetiyanın Rusiyanın tərkibinə keçməsinə zəruri etmişdir.

Gürcüstanda millətçilik əhval-ruhiyyəsinin güclənməsi şəraitində Cənubi Osetiya Xalq Cəbhəsi («Ademon Nixas») Şimali Osetiya ilə birləşməyi tələb edirdi. Cənubi Osetiya millətçiləri bütün bunlara cavab olaraq öz məramlarını dürüst ifadə etməyə başladılar. 1989-cu ilin sentyabrında «Ademon Nixas» SSRİ hökumətinə müraciət edərək, gürcü dili proqramının antidemokratik və antikonstitusion olduğunu bildirdilər və Cənubi Osetiyanın birləşdirilməsi məsələsini irəli sürdülər.

Cənubi Osetiya Ali Sovetinin bir qrup üzvü qurumun statusunun Abxaziyada olduğu kimi, muxtar vilayətdən muxtar respublikaya dəyişdirilməsini tələb edirdi. 10 noyabr 1989-cu ildə Cənubi Osetiya Muxtar Vilayəti Xalq Deputatları Sovetinin XII sessiyası Cənubi Osetiya Muxtar Vilayətinin Cənubi Osetiya Muxtar Respublikasına çevrilməsi və Rusiyanın tərkibində olan Şimali Osetiya Muxtar Respublikası ilə birləşməsi haqqında qərar qəbul etdi. Deputatlar həmçinin bu qərarı müzakirə etmək xahişi ilə SSRİ Ali Sovetinə və Gürcüstan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinə müraciət etdilər. Lakin Gürcüstan SSR Ali Soveti buna dərhal reaksiya verərək, Gürcüstanın maraqlarının əleyhinə olan bütün sovet qanunlarına veto qoymaq hüququnun olduğu haqqında bəyanatlar verdi və Cənubi Osetiya Muxtar Vilayəti Xalq Deputatları Sovetinin sessiyasının bu qərarını antikonstitusion hesab edərək ləğv etdi.

Cənubi Osetiya Muxtar Vilayətinin bu tədbirlərinə cavab olaraq, 23 noyabr 1989-cu ildə Cənubi Osetiyanın paytaxtı Sxinvali şəhərinə gürcü millətçilik hərəkətinin radikal əhval-ruhiyyəli iştirakçılarının yürüşü oldu. Bu tədbiri rəsmi dairələr və Gürcüstanın kütləvi informasiya vasitələri Sxinvalidə dinc şəkildə mitinq keçirilməsi cəhdi kimi təqdim etdilər. Lakin Sxinvaliyə, yürüşün iştirakçıları arasında bir neçə yüz avtomat silahlı döyüşçülər də var idi. Bu tədbir osetinlər tərəfindən Cənubi Osetiya üçün böyük təhlükə kimi qiymətləndirildi. Şəhərin müdafiəsinə demək olar ki, bütün şəhər əhalisi qalxdı. «Ademon Nixas» təşkilatı ilk dəfə olaraq özünümüdafiə dəstələri təşkil etdi. Osetinlər yolu bağladılar və toqquşma baş verdi. Bir neçə nəfər yaralandı. Bu qarşıdurma vəziyyəti pisləşdirdi. Bu vəziyyətdə bircə bəyanat belə, genişmiqyaslı müharibə üçün start signalı ola bilərdi [8].

Lakin Sxinvaliyə daxil ola bilməyən gürcü döyüşçüləri şəhəri əhatə

edərək mühasirəyə aldılar. Şəhərə yol kəsildi, yoldan keçən və osetin milliyyətindən olan şəxslər əsir alınır. Bu şərait dörd ay davam etdi. 400 nəfərdən çox şəxs əlilliyə düşər oldu və yaralandı, altı nəfər həlak oldu. Lakin genişmiqyaslı silahlı münaqişə baş vermədi. 1990-cı ilin martında Cənubi və Şimali Osetiyadan qeyri-rəsmi nümayəndələr Qafqaz Dağlı Xalqları Assambleyasına üzvlük üçün müraciət etdilər. Onların bu müraciəti təmin olundu.

1990-cı ilin aprelində Gürcüstanın sovetləşməsindən (1921-ci il) sonra qəbul olunmuş bütün hüquqi aktlar qeyri-qanuni elan edildi. Həmçinin 1922-ci il İttifaq müqaviləsi etibarsız elan edildi. Respublikanın suverenliyinin müdafiəsinə zəmanət haqqında dekret qəbul edildi.

Buna cavab olaraq, Cənubi Osetiya (iyun-sentyabr 1990-cı il) qərarlar paketi qəbul etdi: Suverenlik haqqında Bəyannamə, Cənubi Osetiya ərazisində SSRİ Konstitusiyası və SSRİ qanunlarının qüvvədə olması haqqında, Cənubi Osetiya Muxtar Vilayətinin Respublikaya çevrilməsi haqqında və eyni zamanda bu andan etibarən Cənubi Osetiya Gürcüstanın tərkib hissəsi olmaması barədə.

1990-cı ilin avqustunda Gürcüstan Ali Soveti seçki qanunu qəbul etdi. Bu qanun regional səviyyədə fəaliyyət göstərən partiyalara seçkilərdə iştirakı qadağan etdi. Deməli, seçkilərdə Cənubi Osetiyanın hər hansı bir siyasi partiyası iştirak edə bilməzdi. Bu tədbirlərə cavab olaraq, 20 sentyabr 1990-cı ildə Cənubi Osetiya Muxtar Vilayəti özünü müstəqil Cənubi Osetiya Demokratik Sovet Respublikası kimi elan etdi [9].

1990-cü il oktyabrın 28-də Gürcüstan SSR Ali Sovetinə seçkilər keçirilərkən Cənubi Osetiya bu seçkiləri boykot etdi. Bu seçkilərdə «Dəyirmi Masa – Azad Gürcüstan» bloku üstünlük qazandı. Hakimiyyətə burjuva-millətçi partiya və hərəkatların nümayəndələri gəldilər. «Dəyirmi Masa – Azad Gürcüstan» blokunun rəhbəri Z.Qamsaxurdiya Gürcüstan SSR Ali Sovetinin sədri seçildi. Müxalifət lideri Z.Qamsaxurdianın hakimiyyətə gəlməsi nəticəsində Gürcüstanda ifrat millətçilik meyilləri güclənməyə başladı.

Dekabrın 11-də Gürcüstan Respublikası Ali Soveti Gürcüstan Respublikası tərkibində Cənubi Osetiya Muxtar Vilayətinin separatçı inzibati vahid kimi ləğvi haqqında qərar qəbul etdi.

Dekabrın 12-də Sxinvali şəhərinin mərkəzi küçələrindən birində etnik qarşıdurma baş verdi. Nəticədə üç nəfər həlak oldu və iki nəfər yaralandı. Həmin gün Gürcüstan parlamenti Sxinvali şəhərində və Cav rayonunda fəvqəladə vəziyyət və komendant saati elan etdi.

İttifaq hökumətinin fəaliyyətsizliyi o vaxtkı gürcü rəhbərliyinə Cənubi Osetiya problemini silah gücünə həll etmək üçün səy göstərməyə imkan verirdi.

1991-ci ilin ilk günlərində Gürcüstan Ali Soveti Gürcüstan Milli qvardiyasının yaradılması haqqında qanun qəbul etdi. Bir neçə gündən sonra, 1991-ci il yanvarın 5-dən 6-na keçən gecə Gürcüstan rəhbərliyi Cənubi Osetiya

hakimiyyətini xəbərdarlıq etmədən Cənubi Osetiyanın paytaxtı Sxinvali şəhərinə milis və Gürcüstan Milli Qvardiyasının bölmələrini daxil etdi.

Döyüşlər əsasən Sxinvali və onun ətrafında, şəhər ətrafındakı gürcü kəndlərində və Şimali Osetiyaya gedən yolda baş verirdi. Özünümüdafiə dəstələrinin və yerli milisin müqaviməti ilə rastlaşan Gürcüstan qüvvələri təqribən 20 gündən sonra şəhəri tərk edib Sxinvali ətrafındakı strateji əhəmiyyətli yüksəklikləri nəzarətə aldılar və şəhəri atəşə tutdular. Bunun nəticəsində çoxlu miqdarda dağıntı və tələfat oldu. Lakin bu, gürcü qüvvələrinə Cənubi Osetiyanın inzibati mərkəzi üzərində nəzarəti ələ almağa kömək etmədi.

Özünümüdafiə dəstələri Gürcüstan qoşununu Sxinvalidən sıxışdırıb çıxarda bildilər. Gürcüstan hərbi hissələri və Milli Qvardiyasının bölmələrinin silahlı müqaviməti 14 iyul 1992-ci ilədək davam etdi. Həmin vaxt (14 iyul 1992-ci il) münaqişə zonasına qarışıq rus-gürcü-osetin sülhməramlı qüvvələri daxil edildilər.

1991-ci il yanvarın 7-də SSRİ hökuməti Cənubi Osetiyanın müstəqillik elan etməsini və Gürcüstan parlamentinin Cənubi Osetiyanın muxtariyyətini ləğv etməsini pisləyən fərman verdi. Bu, Gürcüstan qoşunlarının geri çəkilməsini tələb edirdi. Lakin Gürcüstan parlamenti buna etiraz etdi.

1991-ci ilin martında Rusiya və Gürcüstan arasında regiondakı vəziyyətin qiymətləndirilməsi, bütün qeyri-qanuni silahlı birləşmələrin tərk-silah edilməsi və qaçqınlar probleminin həll edilməsi üçün Rusiya və Gürcüstan Daxili İşlər Nazirliklərinin qarışıq komissiyasının yaradılması haqqında protokol imzalandı.

Martın 31-də Gürcüstanda müstəqillik haqqında referendum keçirildi. Referendumda iştirak edənlərin 98%-i müstəqilliyə səs verdi. Cənubi Osetiya, eləcə də Abxaziya bu referenduma iştirak etmədi. Aprelin 9-da Gürcüstanın Ali Soveti tərəfindən referendum nəticələrini nəzərə alaraq dövlət müstəqilliyinin bərpası haqqında Bəyannamə qəbul etdi [9]. May 26-da Gürcüstanda prezident seçkiləri keçirildi. Gürcüstan Ali Sovetinin sədri Z.Qamsaxurdia seçkilərdə 86% səs qazanaraq prezident seçildi. Cənubi Osetiyanın, eləcə də Abxaziyanın qeyri-gücü əhalisi seçkiləri boykot etdi.

Sovet İttifaqının tənəzzülü şəraitində, 1991-ci ilin dekabrından başlayaraq Rusiya DİN-in qüvvələri münaqişə zonasından çıxarılmaya başlandı. Dekabrın sonunda Tbilisidə müxalifət və hakimiyyət qüvvələri arasında daxili mübarizə şiddətləndi və Gürcüstanın hərbi qüvvələrinin diqqəti Tbilisiyə yönəldi. Dekabrın 22-də baş vermiş dövlət çevrilişi nəticəsində Z.Qamsaxurdia hakimiyyətdən salındı və Müvəqqəti Dövlət Şurası yaradıldı.

1991-ci ilin əvvəllərindən sentyabr ayının əvvəllərinə qədər silahlı qarşıdurma nəticəsində osetin tərəfindən həlak olanlar 209 nəfərə çatdı. 460 dinc sakin yaralandı, 150 nəfər itkin düşdü (sonralar məlum oldu ki, onların əksəriyyəti Gürcüstan hərbi birləşmələri tərəfindən öldürülmüşdür). Ümumiyyətlə, 1991-ci il ərzində vaxtaşırı silahlı müqavimət davam edirdi. Cənubi

Osetiyadan Şimali Osetiyaya, Rusiya ərazisinə qaçqınların axını başlandı. Gürcüstanın digər ərazilərində yaşayan osetinlər bu münaqişədən əziyyət çəkдилər. Osetin mənbələrinə görə, Gürcüstanın digər ərazilərində yaşayan 100 min osetinin 50%-i Cənubi Osetiyaya, əksər hissəsi isə Şimali Osetiyaya köçmüşdür. 29 aprel 1991-ci ildə Cənubi Osetiyada güclü zəlzələ (7-8 bal gücündə) baş verdi. Nəticədə kənd əhalisi arasında insan tələfatı oldu. 4 iyun 1991-ci ildə Cənubi Osetiyada daha güclü zəlzələ baş verdi. Dzau rayonunun inzibati mərkəzi – Dzau qəsəbəsi dağıldı. Bu zaman onlarla sakin həlak oldu.

SSRİ-nin süqutundan sonra Gürcüstan öz sərəncamına Cənubi Qafqaz (Zaqafqaziya) hərbi dairəsinin silahlarını və hərbi texnikasını aldı və bu, ona osetin yığma qoşunu üzərində hərbi üstünlük qazandırdı.

1992-ci il martın 8-də Eduard Şevardnadze Gürcüstan Müvəqqəti Dövlət Şurasının sədri təyin olundu. Lakin Gürcüstanın Cənubi Osetiyaya münasibətdə siyasəti dəyişmədi. Cənubi Osetiyanın osetin yaşayış məntəqələrinin blokadası və hər gecə olan atəşlər davam edirdi [10].

1992-ci il mayın 20-də osetin kəndi – Zar yaxınlığında gürcü döyüşçüləri Sxinvali-Dzau yolu ilə Şimali Osetiyaya gedən dinc sakinləri yaxından atəş tutdular. Nəticədə 11-76 yaş arasında olan 36 nəfər həlak oldu.

Mayın 29-da Cənubi Osetiya Respublikası Ali Soveti dövlət müstəqilliyi haqqında Akt qəbul etdi.

Ümumiyyətlə, 1989-cu ilin noyabrından 1992-ci ilin iyulunadək silahlı qarşıdurma nəticəsində osetin milliyyətindən olan 3 mindən artıq dinc sakin həlak oldu, 2500-dən çox adam yaralandı, təqribən 300 nəfər itkin düşdü, 100-dən artıq osetin kəndi yandırıldı. Cənubi Osetiya ərazisində bütün zavod və fabriklərin avadanlıqları qarət və ya məhv edildi, körpülər partladıldı.

1992-ci il iyunun ortalarında Gürcüstan hərbi birləşmələri Sxinvaliyə daxil oldular. Şəhərin ələ keçirilməsi və əhalinin həyatı üçün təhlükə yaranmışdı. Bu zaman Rusiya rəhbərliyi hətta Tbilisinin bombalanmasına qədər ultimatum mahiyyətli bəyanatlar verdi.

Nəticədə E.Şevardnadze ciddi güzəştə getmək və danışıqlara başlamaq məcburiyyətində qaldı.

Gürcüstan hökumətinin və silahlı qüvvələrinin diqqətinin digər münaqişələrə yönəldiyi vaxt atəşkəs müqaviləsinin imzalanması zəruri idi. Qeyd edildiyi kimi, 1991-ci ilin dekabrında Tbilisidə müxalifət qüvvələri və Z.Qamsaxurdia hökuməti arasında başlanan vətəndaş müharibəsinin nəticəsində Z.Qamsaxurdia hakimiyyəti devrildi. Az sonra Z.Qamsaxurdia tərəfdarlarının (onlar Zviadistlər adlandırılırdılar) Qərbi Gürcüstanda silahlı qiyamı baş verdi və eyni zamanda Abxaziyada situasiya pisləşdi və artıq müharibə hər an başlaya bilərdi. 1992-ci ilin avqustunda Abxaziyada müharibə başlandı.

Beləliklə, Tbilisidə, Qərbi Gürcüstanda və nəhayət Abxaziyada – vəziyyətin gərgin olduğu yerlərdə Gürcüstan silahlı birləşmələrinin cəmlənməsi

şəraitində Gürcüstanın mərkəzi hakimiyyəti Rusiyanın iştirakı ilə Cənubi Osetiya münaqişəsi ilə əlaqədar atəşkəs müqaviləsi imzalamaya cəhd edirdi.

24 iyun 1992-ci ildə Gürcüstan prezidenti E.Şevardnadze və Rusiya prezidenti B.Yeltsin Cənubi Osetiya problemini və atəşkəs məsələlərini müzakirə etmək məqsədi ilə görüş keçirdilər. Həmin gün Soçi şəhərində gürcü-osetin münaqişəsinin tənzimlənməsinin prinsipləri haqqında dördtərəfli Rusiya-Gürcüstan-Osetiya (Şimali və Cənubi Osetiya) Müqaviləsi imzalandı (Daqomıs Müqaviləsi). Daqomıs Müqaviləsi atəşkəs və münaqişənin tənzimlənməsi üçün orqan – Qarışıq Nəzarət Komissiyasının (tərkibinə Gürcüstan və Cənubi Osetiya tərəfləri, Rusiya və Şimali Osetiya tərəfləri daxil idi) yaradılmasını nəzərdə tuturdu.

Müqavilənin əsas müddəaları aşağıdakılardan ibarət idi:

– qarşıdurma tərəflər atəşkəsi və öz silahlı birləşmələrinin qarşıdurma zonasından çıxarmağı öhdələrinə götürdülər;

– Rusiya Federasiyası Cənubi Osetiyada yerləşdirilmiş mühəndis-istehkamçı və vertolyot polklarını çıxarmağı öhdəsinə götürür;

– «münaqişəyə cəlb edilmiş tərəflər»dən ibarət Qarışıq Nəzarət Komissiyası yaradılır. Onun vəzifəsi – atəşkəs, silahlı birləşmələrin çıxarılması, özünümüdafiə qüvvələrinin tərk-silah edilməsi üzərində nəzarət və qarşıdurma zonasında təhlükəsizliyi təmin etməkdir;

- Komissiyanın nəzarətinə sülhün gərqərar edilməsi və qayda-qanunun mühafizəsi üçün hərbi müşahidəçilər qrupları və birləşmiş qüvvələr verilir;

- tərəflər tezliklə regionun iqtisadi dirçəlişi və qaçqınların qayıtması üçün şərait yaradılması üzrə danışıqlara başlamağı öhdələrinə götürürlər. Blokada və iqtisadi sanksiyaların tətbiqi yol verilməz elan edilir.

Bu müqavilədə, Dnestryanı münaqişə üzrə müqavilədə olduğu kimi, Rusiya hüquqi cəhətdən münaqişəyə cəlb edilmiş və onun tənzimlənməsində iştirak edən kimi tanındı. Bu da Rusiyanın faktiki rolunu ifadə edirdi və onu ikili siyasi vəziyyətdə qoydu. Münaqişə hüquqi cəhətdən Rusiya ərazisində deyil, Gürcüstan ərazisində inkişaf edirdi və bütün göstəriciləri ilə daxili münaqişə kateqoriyasına aid edilirdi[11].

Lakin gürcü-osetin münaqişəsinin tənzimlənməsinin prinsipləri haqqında müqavilə qismən icra olunurdu.

1992-ci il iyulun 14-də Cənubi Osetiyaya, münaqişə zonasına Rusiya, Gürcüstan və osetin batalyonlarından (osetin batalyonu RF Fövqəladə Hallar Nazirliyi tərəfindən maliyyələşirdi) ibarət birləşmiş sülhməramlı qüvvələr daxil oldu.

Daqomıs Müqaviləsinin imzalanmasından sonra hərbi əməliyyatlar dayandırıldı. Lakin yaradılmış Qarışıq Nəzarət Komissiyası praktiki olaraq fəaliyyət göstərmədi. Bunun əsas səbəblərindən biri də. Komissiyanın tərkibinin coxtərəfli olması idi.

24 iyun 1992-ci il tarixli müqavilənin imzalanmasından sonra Cənubi Osetiyaya, münaqişə zonasına qaçqınların qayıdışı prosesi başlandı. Lakin geri qayıdan qaçqınların sayı az oldu. Bunun əsas səbəblərindən biri də hərbi əməliyyatlar nəticəsində bərpad vəziyyətə düşmüş iqtisadi vəziyyət idi.

1992-ci ildən 1995-ci ilin ortalarına qədər Cənubi Osetiyadakı münaqişə faktiki olaraq «dondurulmuş» vəziyyətdə oldu. Bu vaxt ərzində Cənubi Osetiya və Gürcüstan arasında təmaslar nadir hallarda olurdu[1, s.1034].

Həm Moskvanın davam edən qeyri-müəyyən mövqeyi, həm də sabit situasiya şəraitində hər iki tərəf (Cənubi Osetiya və Gürcüstan) belə təsəvvür edirdi ki, münaqişənin həlli yolu onların öz aralarında tapıla bilər.

Osetiyadakı siyasi vəziyyət isə mürəkkəb idi. Burada hakimiyyətdə kommunistlər idi və hakimiyyət uğrunda daxili mübarizələr baş verirdi. Hər bir qruplaşmanın da özünün silahlı birləşmələri var idi.

Lakin uzun müddət gürcü və osetin tərəflərinin təmasları bir nəticə vermədi. Osetin qaçqınlarının qayıtması problemi xüsusilə mürəkkəb idi. Tərəflərin Cənubi Osetiyanın siyasi və hüquqi statusu haqqında məsələdə mövqeyi ziddiyyətli olaraq qalmaq davam edirdi. Təbii ki, Gürcüstan dövləti üçün onun ərazi bütövlüyünün hər hansı şəkildə pozulması qəbul edilməz olardı. Cənubi Osetiya tərəfi isə özünün Tbilisidən faktiki olaraq nəzarət-sizliyini təmin etməyə nail olmağa cəhd edirdi.

1992-ci il avqustun 31-də Cənubi Osetiya Respublikasının sərhədləri haqqında Memorandum qəbul edildi. 1993-cü il fevralın 2-də Şimali və Cənubi Osetiyanın sosial-iqtisadi və mədəni inteqrasiyasının konsepsiyaları qəbul edildi. 1993-cü il martın 6-da Şimali Osetiya Ali Soveti Cənubi Osetiya Respublikasını tanıdı. 1993-cü il noyabrın 2-də Ali Sovetin növbəti sessiyası Cənubi Osetiya Respublikasının Konstitusiyasını qəbul etdi.

1994-cü il martın 27-də Cənubi Osetiya Respublikası parlamentinə seçkilər keçirildi. 1995-ci il oktyabrın 30-da Cənubi Osetiya və Gürcüstan Respublikası arasında fəal danışıqlar prosesi başlandı. 1996-cı il aprelin 17-də Gürcüstan, Cənubi Osetiya, RF, Şimali Osetiya və ATƏT nümayəndələri tərəfindən gürcü-osetin münaqişəsində təhlükəsizliyi təmin etmək və tərəflər arasında qarşılıqlı etimadı möhkəmləndirmək tədbirləri haqqında Memorandum imzalandı. Bu memorandumun əhəmiyyəti hər şeydən əvvəl onda idi ki, bu bütün tərəflər tərəfindən imzalanan ilk sənəd idi və həm də tərəflərin münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək niyyətində olduqlarını bir daha təsdiq edirdi. Lakin əslində bu sənəddə həm 1992-ci il müqaviləsinin müddəaları təkrar olunur, həm artıq mövcud olan praktika (hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlığı) qeyd edilir, həm də artıq müəyyən olunmuş niyyətlər bəyan edilirdi. Sənədin giriş hissəsində həm dövlətlərin ərazi bütövlüyü, həm də xalqların öz müqəddəratını təyin etməsi haqqında danışılırdı. Bu sənəddə Cənubi Osetiyanın statusu problemini konkret necə həll etmək haqqında heç bir

işarə yox idi. Burada Qarışıq Nəzarət Komissiyasının tərkibi məsələsinin üstündən keçilmişdi və sonrakı danışıqların mexanizmi müəyyən edilməmişdi.

1996-cı ilin fevralında Cənubi Osetiyada hökumət böhranından sonra parlament idarəçiliyi formasına keçmək haqqında qərar qəbul olundu.

16 may 1996-cı ildə Cənubi Osetiya Respublikası Ali Sovetinin sədri L.Çibirov və Gürcüstan prezidenti E.Şevardnadze Moskvada, Kremldə təhlükəsizliyin təminatı və gürcü-osetin münaqişəsinin tərəfləri arasında qarşılıqlı etimadın möhkəmləndirilməsi üzrə tədbirlər haqqında Memorandumunu imzaladılar. Bu sənəd münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi işində böyük əhəmiyyətə malik olmaqla tənzimlənmənin baza sənədini təşkil edirdi.

Bu dövrdən Gürcüstanın yerli hakimiyyət orqanları və Cənubi Osetiyanın hakimiyyət orqanları arasında əməkdaşlıq istiqamətində addımlar atıldı. Hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlığı, yolların, elektrik xətlərinin, suvarma sistemlərinin və s. bərpası üzrə əməkdaşlıq genişləndi.

1996-cı il avqustun 27-də L.Çibirovun və E.Şevardnadzenin Vladıqafqaz şəhərində (Şimali Osetiyanın paytaxtı) ilk rəsmi görüşü oldu. Vladıqafqaz sazişinə görə, gürcü-osetin münaqişəsinin tənzimlənməsi üzrə danışıqlar prosesi dördtərəfli (Rusiya, Gürcüstan, Şimali Osetiya və Cənubi Osetiya) müəyyən olundu. 1996-cı il noyabrın 10-da Cənubi Osetiyada ilk dəfə respublika prezidenti seçkiləri keçirildi. 1997-ci il martın 4-də Cənubi Osetiya Respublikası və Gürcüstan arasında münaqişənin sülh yolu ilə tənzimlənməsi üzrə genişmiqyaslı danışıqlar prosesi başladı. Gürcü-osetin münaqişəsinin tənzimlənməsi üzrə danışıqlar prosesi Rusiyanın himayəsi və ATƏT-in vasitəçiliyi ilə davam etdi. 1999-cu ilin mayında parlament seçkiləri keçirildi.

2003-cü ildə Gürcüstanda baş verən Narıncı İnqilab sonrası vəziyyət daha da gərginləşdi. Mixail Saakaşvili hakimiyyətinin yürütdüyü Qərbyönlü siyasət və NATO-nun şərqə doğru genişlənməsi Rusiyanı narahat edirdi. Cənubi Osetiya və Abxaziya sakinlərinə Rusiya pasportları verilməsi sürətlənirdi. Bu, əslində Rusiyanın planlarından xəbər verirdi. Ruslar ilk əvvəl Saakaşvilinin mövqeyində dəyişikliklər etməyə çalışsalar da onun qərb meylinin güclü olduğunu görüb separatçılara siyasi və diplomatik dəstəklərini artırdılar. Qərbin dəstəyini hiss edən Gürcüstan prezidenti 31 may 2004-cü ildə osetin-gürcü münaqişə zonasına daxili qoşun birləşmələrini göndərir. 2004-cü ilin iyul ayında münaqişə zonasında atəşkəs tez-tez pozulmağa başlayır. 9-10 avqust tarixlərində artıq artilleriya səsleri eşidilməyə başlayır. Bununla belə gürcülər rusların da iştirakı ilə danışıqları davam etdirirlər. Avqustun 14-dən 15-ə keçən gecə gürcü tərəfdən Zurab Jvaniya və osetin tərəfdən Eduard Kokoytı atəşin dayandırılması haqqında sazişi imzalayırlar. 2004-cü ildə ATƏT və Rusiyanın təzyiqləri nəticəsində gürcülər öz qoşunlarını Cənubi Osetiya yaxınlığından geri çəkirlər. 2008-ci ilin avqustuna qədər münaqişə “dondurulmuş” hesab edilirdi. 2008-ci ilin avqustunda Cənubi Osetiya ətrafında

baş verən 5 günlük müharibədən sonra Rusiya Cənubi Osetiyanı müstəqil ölkə kimi tanıyıb. Moskva və Tbilisi arasında diplomatik münasibətlər kəsilib.

Cənubi Qafqaz ərazisində baş verən münaqişələrin ümumi təhlil etdikdə gəlinən nəticə ondan ibarətdir ki, süni şəkildə yaradılmış bu münaqişələr regionu çox geri salır. Əsas səbəb isə hegemon dövlətlərin regionda güclənməsi Gürcüstanı eləcə də Azərbaycanı iqtisadi, siyasi cəhətdən özlərindən asılı vəziyyətə salmaqdır. Bu məqsədlə regionda dominantlıqlarını qorumaq üçün işğal, separatizmi, terroru rəsmi siyasətə çevirən Ermənistana bilavasitə dəstək göstərilib və göstərilir. Məhz bu səbəbdən istər Azərbaycan, istər Gürcüstan hüquqi dövlətçilik prinsiplərini qorumaq yolunda hər zaman təzyiqlərə və zərbələrə məruz qalıb.

Ədəbiyyat

1. И.М.Гусейнова История народов Кавказа. Баку, 2018. 1248 с.
2. И.М.Гусейнова Историческая энциклопедия Кавказа. Баку, 2010. 950 с.
3. Народы Кавказа. Москва 2006
4. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/92/Georgia_Census_2002-Ethnic_group_by_major_administrative-territorial_units.pdf. İstifadə olunma tarixi: 23.10.2022
5. Cənubi Osetiya Rusiya İmperiyasının tərkibində. Gürcüstan və Rusiya Cənubi Osetiya ilə necə mübahisə etdi. Rusiya imperiyasının Osetiyanın inkişafındakı rolu.<https://lenmosart.ru/az/medicina/yuzhnaya-osetiya-v-sostave-rossiiskoi-imperii-kak-gruziya-i-rossiya-possorilis/>. İstifadə olunma tarixi: 23.10.2022
6. Georgia: a toponymic note concerning South Ossetia /<https://web.archive.org/web/20140221153653/http://www.pcn.org.uk/Georgia%20-%20South%20Ossetia-Jan07.pdf>. İstifadə olunma tarixi: 24.10.2022
7. Borçalı dünən, bu gün və sabah. Bakı, «Adiloğlu» nəşriyyatı, 2009, 96 s.
8. The Georgian - South Ossetian Conflict. <https://web.archive.org/web/20090430213436/http://www.caucasus.dk/chapter4.htm>. İstifadə olunma tarixi: 23.10.2022
9. SSRİ rəsmi olaraq mövcudluğunu dayandırdı. SSRİ-nin dağılması. <https://parfum-romantik.ru/az/sss-r-oficialno-prekratil-svoe-sushchestvovanie-razval-sssr/>. İstifadə olunma tarixi: 23.10.2022
10. https://ida.aule.ee/ajalehed/tagakaukaasia/1993abhaasia_eestlased.pdf. İstifadə olunma tarixi: 24.10.2022
11. Дагомысское соглашение в Сочи. Попытка установления прочного мира/ <https://cominf.org/node/1166523572> <https://cominf.org/node/1166523572>. İstifadə olunma tarixi: 25.10.2022